

Ohlédnutí za Pierrem Bourdieu (1930–2002)

Remember of Pierre Bourdieu (1930–2002)

H. HUDEČKOVÁ

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

V květnu 2000 vyšla ve francouzském časopisu *Dossier* (č. 105, s. 24–37) série článků, představující dílo významného francouzského sociologa P. Bourdieua a na ně navazující kritické črty (autoři: Philippe Cabin, Philippe Corcuff, Nathalie Heinich). Byla uveřejněna pod souhrnným názvem „Svět podle Bourdieua“. Bourdieuův svět je v záhlaví představen slovy: „Škola, kultura, volný čas, spotřeba, politika, média ... ve všech těchto oblastech funguje společnost jako prostor dominance, jejíž mechanismy zůstávají skryty. Role sociologa spočívá v odkrývání toho, co se děje v sociálních kulisách“ (pozn. recenzentky: za těmito kulisami). „Sociolog musí takovou věc vyzradit“. O P. Bourdieuovi potom text pokračuje: „Je to především sociolog, jehož dílo se dostalo opravdu vědeckého uznání, avšak zároveň i široké publicity. Přesto není dobře známé“. Proto se výše uvedený časopis rozhodl věnovat mu kritickou reflexi. Nabízí přehled jeho bohatého díla a promyšlenou bilanci diskusí, které se kolem něj vytvořily.

P. Bourdieu zemřel v lednu 2002. Protože je považován za jednoho z nejvýznamnějších soudobých sociologů, a také proto, že za jedno z východisek je zvolen jeho koncept sociálního kapitálu v článku „Sociální kapitál ve změně českého zemědělství“ uveřejněný autory H. Hudečkovou a M. Lošťákem v tomto čísle *Agricultural Economics*, nabízíme recenzi jmenované série článků v *Dossier* našim čtenářům.

Nejprve (*Dossier*, č. 105, str. 29) P. Bourdieua představme. Narodil se v roce 1930 v rodině poštovního úředníka. V době školní docházky byl konfrontován jak s maloburžoasní provinční kulturou (na střední škole), tak s vysokou kulturou pařížské intelektuální vrstvy (na vysoké škole), což výrazně ovlivnilo jeho konceptualizaci reprodukce sociálních tříd. Vždy byl nedůvěřivý k formálnímu sdružování (v odborech, politických stranách atp.) a zachoval si (jak později uvidíme) individuální kritický přístup, když se vyslovuje k soudobému světu. Od roku 1955 je profesorem filosofie pro střední školy a v roce 1958 odjíždí do Alžírka. Tam se stává asistentem na Filosofické fakultě v Alžíru. Než se vrátil do Paříže (v roce 1961), podílel se na sociální transformaci alžírské společnosti.

Po návratu do Francie se doslova vrhá do kariéry univerzitního učitele (přednášky má i na Sorbonně), kterou završuje v roce 1981, když se stává řádným universitním

profesorem sociologie na Collège de France. Důležité v této kariéře je také jmenování vedoucím výzkumu v prestižní École pratique des hautes études (později l' EHESS). Je to v roce 1964. Současně publikuje své první větší empirické studie o škole a kulturním chování, což jsou nejvýznamnější témata jeho konceptů, ztvárněné tehdy v knihách *Les Héritiers* a *Un Art moyen*. V té době pracuje pod ochranou R. Arona, který se, stejně jako P. Bourdieu, stal sociologem, ačkoli vysokoškolský titul získal pro obor filosofie. O jejich těsné spolupráci svědčí zejména akt R. Arona, který Bourdieua vyzývá ke spolupodílení se na řízení Evropského centra historické sociologie (sociologie dějin). Oba sociologové se rozešli v roce 1968, kdy P. Bourdieu zakládá vlastní výzkumnou laboratoř, v roce 1975 následuje založení vlastní vědecké revue *Actes de la recherche en sciences sociales*. Velmi těžce nese krizi francouzské společnosti v roce 1968 a vyjadřuje skepsi, pokud jde o sociální hnutí ve vyspělé moderní společnosti (též se objevuje jako časté téma, více však v jeho veřejném než vědeckém působení). Se základním vědecky uchopeným stanoviskem k tomuto problému dlouho váhá a publikuje je až v roce 1984 (*Homo academicus*). Mezitím však vydává svá hlavní díla – *La Réproduction* (1970) a *La Distinction* (1979). A také další díla – *Le Métier de sociologie* (1968), *Le Sens pratique* (1980), *Question de sociologie* (1980). Stále sleduje cíl založit vlastní sociologickou školu. Vrcholem je rok 1993, kdy mu CNRS (Centre nationale de la recherche scientifique) uděluje nejvyšší vyznamenání, zlatou medaili. Avšak tento vzestup je zaplacen rozchodem s mnoha spolupracovníky (J.–C. Passeronem, L. Boltanskim, C. Grignonem, J. Verdés – Lerouxem a dalšími). V této době se obrací svými přednáškami na americké university (Pensylvánská, Princeton) a nestává se tak často, že díla evropských sociologů jsou v USA tolik publikována a komentována, jak se to stalo v případě P. Bourdieua.

K jistému zvratu dochází na přelomu 80. a 90. let, v souvislosti s jeho předsednictvím v komisi posuzující obsah vzdělávání ve Francii. Připoutává se stále více k reálnému světu politiky, což má výraz v dílech *La Noblesse d'état* (1989) a v kolektivním díle *La Misère du monde* (1993), které je prezentováno (v předmluvě) jako „jiný způsob dělání politiky“. V době výrazného stávkového hnutí ve Francii (1995) podporuje stávkující jako účastník

výzvy intelektuálů. Na konci 90. let vyjadřuje podporu hnutí nezaměstnaných a hnutí alžírských intelektuálů. Podílí se na „křížové výpravě“ v tisku. Z pozice sociologa (vědce) přechází do pozice „proroka“, pranýřuje experty a žurnalisty (jako dvorní esejisty), kteří obhajují neoliberalismus. Jeho životní dráhu lze naznačit takto: po brilantní vědecké dráze se P. Bourdieu (ač není socialista) angažuje v sociálním hnutí, přičemž si zachovává tvář intelektuála povzneseného nad všední potyčky.

Dříve než se pustíme do krátkého uvedení tří statí, které tvoří součásti uvedené série článků v Dossier, předložíme, která klíčová slova ve svém díle Bourdieu používá:

Kapitál – nejsou to jen peníze, které v životě platí. V četných situacích je při jednání užitečným prostředkem (než *ekonomický kapitál*) *kulturní kapitál* (diplomy, vědomosti, dobré způsoby a návyky) a *sociální kapitál* (sítě vztahů).

Pole – universitní, žurnalistické, literární, ... to jsou malé světy korespondující s „příhrádkami“ společnosti. Jsou to prostory dominance a konfliktů. Avšak každé z polí má určitou autonomii a disponuje vlastními pravidly. V těchto *silových polích* (stejně jako při hře šachy) individua „fungují“ v rámci svých pozic, které jsou druhými respektované.

Habitus – tenis, hory, džez, čínská kuchyně, kulturní cestování, populární revue ... s takovým chováním (kulturními praktikami) se potkáme hlavně u střední intelektuální vrstvy. Ve svém celku odhalují kulturní praktiky habitus, to je matrici, kterou ovlivňuje (determinuje) sociální pozice. Habitus určuje, jak svět vidíme a jak podle toho jednáme. Vyjevuje se v našem životním stylu a v našem posuzování (politickém, morálním, estetickém). Není jen souborem norem, ale také prostředkem jednání; dovoluje zakládat a rozvíjet životní strategie.

Symbolické násilí – je to „subtilní drezúra hlav, mozků, duší“. Používají je reprezentanti dominantní třídy k tomu, aby z lidí vytáhli „přirozeného ducha“. Je rozvíjeno institucemi a podporováno činy autorit (např. škola a školní vzdělávání znamená symbolické násilí vůči lidovým vrstvám).

Distinkce – být označen, odlišen, to znamená vypěstovat si diferenci. Například umění distinkce buržoazie (horní třídy) se staví v opozici, a to na první pohled zřejmě, k vulgaritě zbohatlíků. Distinkce je jádrem sociálního hry, je motorem sociálního jednání – v kultuře, vzdělávání, volném čase, jazyce, výživě...

První diskusní článek (Dossier, č. 105, s. 24–28) pochází z pera Philippa Cabina a je nazván „*V kulisách dominance*“. Má povahu (oproti druhému článku, viz dále) vysvětlující Bourdieuovu konceptualizaci díla: tím, že pozoruje všechny možné sociální skupiny (alžírské rolníky, univerzitní učitele, šéfy malých zaměstnavatelských organizací, dělníky, žurnalisty...) a vypracoval k tomu bohatý konceptuální aparát, osvětluje Bourdieu mechanismy sociální dominance.

Autor článku totéž dokládá (resp. potvrzuje Bourdieuovo vidění sociálního světa) analýzou dvou francouz-

ských filmů, jejichž námět směřuje do kontrastu životních stylů různých společenských vrstev. K jejich konfrontaci dochází jednou navázáním partnerského vztahu mezi podnikatelem a divadelní herečkou, podruhé situací, kdy vysokoškolský student přichází jako stážista pro řízení do podniku, kde je jeho otec již třicet let zaměstnán jako dělník. Autor článku potvrzuje, že v těchto filmech je výrazně zřetelné, jak jednotliví aktéři posuzují svět a jednají v něm „skrz“ svůj habitus a jak jejich životní styl (při vzájemném střetávání s těmi druhými) obsahuje skryté vztahy dominance. Souhlasí s Bourdieuem, že ze vztahu mezi dominantními a dominovanými se odvíjí základní princip sociální organizace. Připojuje se k Bourdieuovu topologickému obrazu společnosti (viz schéma *Sociální prostor* v článku „*Sociální kapitál ve změně českého zemědělství*“ v tomto čísle Agricultural Economics), který nepoužívá obvyklou symboliku sociální struktury společnosti jako pyramidy anebo žebříku, ale je to prostor odlišností, orientujících se podle dvou os, které vyjadřují jednak objem zdrojů (velikost dispozice ceněnými statky vyjádřenými objemem celkového kapitálu) a jednak jejich rozdělení mezi ekonomický a kulturní kapitál (od nichž se odvíjí sociální kapitál).

P. Cabin používá dále analýzu jmenovaných filmů k důkazu, že sociální hra v poli peněz, v obchodním světě a sociální hra v jiném sociálním poli, světě kultury a umění (ač v obou jde o dominaci) je svými pravidly hodně jiná, že oba světy stojí v rozporu proti sobě.

Také dokazuje, že to jsou kulturní praktiky (které právě filmy dokážou dobře vyjevit, znázornit), které nejlépe odhalují stylizaci sociálního života, habitus jako spojnicí individuální inklinace (dispozice) a strukturálního ovlivnění (sociální pozice). Přitom mechanismy, kterými se uplatňuje sociální dominance, si hráči na obou stranách hřiště (dominující a dominovaní) neuvědomují. Tyto mechanismy podporuje socializace, v případě strany dominujících pak autor upozorňuje na výrazné působení vysokých škol (ve smyslu symbolického násilí).

Autor se dále zabývá tím, že P. Bourdieu svými pracemi o škole a vzdělávání odkrývá, že meritokracie je jen mýtem, sociolog má iluzornost a zdání odhalit a napadnout pouta sociálního řádu. Tak se přihlašuje ke kritickému poslání sociologie, které P. Bourdieu rozpracovává v knihách „*Sur la télévision*“ (1999) a „*La Noblesse d'état*“ (1989).

V závěru svého článku P. Cabin usuzuje, že P. Bourdieu dokázal smístit mnohé vlivy (Marxův o vztazích dominance, Weberův o důležitosti smyslu vkládaném aktérem do sociálního jednání a o významu legitimacy, Durkheimův o sociologické metodě, Bachellardův o konstrukci objektu, Veblenův o okázalé spotřebě, Austinův o funkci jazyka, a dalších – Elias, Goffman, Berstein, Kant, Lévi – Strauss, Wittgenstein), aby ustavil koherentní systém, který je v Distinkci (*La Distinction* 1979) shrnut v rovnici: (habitus) (kapitál) + pole = chování, čin, jednání.

Druhý článek (Dossier, č. 105, s. 30–33) je kritickým pohledem Philippa Corcuffa¹ na dílo P. Bourdieu a je

¹ Tento autor spolu s A. Accardem publikovali v roce 1986 knihu „*La Sociologie de Bourdieu*“, z níž vychází také Jan Keller při zpracování hesla kapitál sociální ve Velkém sociologickém slovníku (1996, s. 475).

uveden slovy, že (mimo jiné) jako mistr předávající poznání riskoval Bourdieu být také kritizován a překročen svými žáky.

Jeden z konceptuálních momentů, podrobených kritice, je myšlenka o principu jednání jako vztahu mezi dvěma sociálními stavy – historií objektivizovanou v institucích a historií vtělenou do lidí (ve formě systému přetrvávajících dispozic). Tento vztah se uplatňuje v sociálním prostoru rozděleném na pole (viz Bourdieuův slovník), vždy vnitřně strukturovaná silovými vztahy mezi dominujícími a dominovanými, vkládajícími do sociální hry vždy ten ze svých kapitálů, který lze právě v tomto poli nejlépe uplatnit a valorizovat, aby hráč uspěl a řešil svůj společenský vzestup. Dle autorova článku je to A. Caillé (1988), který na této myšlence kritizuje její tzv. utilitaristický redukcionismus. To znamená nesouhlas s redukcí sociálního života (odehrávajícího se v mnoha rozličných polích) dle analogie s polem ekonomickým (resp. obchodování), kde mezi individui a skupinami vládne vztah konkurence a jednání je pojato dle modelu ekonomického jednání². Kritika akcentuje, že v každém poli sociálního prostoru, v němž se jedná, existují též vztahy kooperace (přátelství, láska, soucit ad.), které jsou zhmotněné v institucích a mají významné místo v každodenním fungování rozděleného sociálního prostoru.

Další kritický moment je věnován pojetí habitu. Je-li pojímán jako vektor jednoty a stálosti, jehož parametry jsou převážně neuvědomované (jednota a stálost je zdůrazněna v souvislosti s historicky přetrvávajícími dispozicemi, přenášenými individui na další individua v socializaci), není dost poukázáno na to, že habitus je vždy dotován jedinečností aktéra (a žádná dvě individua se nikdy nenacházejí v situaci jednání s naprosto stejnými sociálními zkušenostmi). Kritikové pak otevírají otázku o jednotnosti a trvalosti habitu, neboť jen tak je dovoleno na obecnější úrovni označovat „habitus třídy“ jako kategorii blízkých habitů – může tak být při podobnosti sociálních podmínek vyjádřených homogenními sociálními drahami (např. zemědělci/dělníci, kteří se prostřednictvím školního vzestupu stali univerzitními vzdělanci). Tato myšlenka sjednocování osob do třídy je kritizována již od 80. let. Okolo ní, resp. okolo konceptu „množného aktéra“, „mnohostního aktéra“ (acteur pluriel) se ve Francii vytvořil celý výzkumný proud, vyzývající k rekonceptualizaci pojmu habitus jeho empirickým přezkoušením. Jeho zastánci (reprezentovaní autory J.-C. Kaufman 1994, B. Lahire 1998) nesouhlasí s interiorizací habitu v procesu socializace, ale navrhují přijmout, že dochází k domluvě o jednotě dispozic a jejich trvání během života včetně aktivizace při všech okolnostech každodenního života³. Také zdůrazňují, že zdroje sociálních zkušeností jsou mnohé (rodina, škola, zaměstnání, média ad.), a že jen vzácně může být soudobá rodina prostorem

homogenní socializace, je spíše jejím mnohasložkovým souborem. Z toho vyvozují, že osoby, které obklopují socializované individuum, mu vtělují velmi diferencované vztahy k rozličným institucím. Tudíž potom výchozí zdroje (díky jejich velké rozličnosti) umožňují každému rozvíjet je v sociální hierarchii (pozn. recenzentky: P. Bourdieu je stoupencem hypotézy o reprodukci sociální nerovnosti).

Kritici Bourdieuovy konceptualizace upozorňují, že v soudobé společnosti žije individuum s mnoha variujícími zkušenostmi – jako dítě svých rodičů, kamarád ze školy, fanoušek nějakého klubu, člen nějakého sdružení, kolega, pracovník/nezaměstnaný, manželský partner apod. Ať už jsou tyto zkušenosti nabývané postupně či simultánně, svědčí o multiplicitě zvyklostí (návyků) v myšlení a schématach jednání, která jsou základem, konstituujícím disponibilní repertoár jednání aktéra. Proto je aktér nazýván množným, mnohostním a o jednotnosti a trvalosti habitu je přinejmenším pochybováno. Jako příklad je uváděno (J.-C. Kaufmann in Corcuff), že právě proto se procesy vstupu do manželství vyvíjejí v soudobé společnosti několik let a jsou podrobovány komplexnímu upravování. Během procesu se vedle sebe mohou několikrát objevovat naprosto kontrastní elementy dispozic a opakovaně (stále) musí docházet k vyjednávání partnerů. Dle kritiků Bourdieuovy konceptualizace přináší koncept množného, mnohostního aktéra komplexnější a otevřenější pojetí vzhledem k logice jednání a interakcím. Existují již mnohé práce, které rozbiřejí unifikativní pojetí habitu⁴, jak to dělá Bourdieu.

Poslední oddíl kritických postřehů ve druhém článku je věnován sociologii vědění a sociologickému poznání. P. Bourdieu přisuzuje sociologii roli znalce sociálního života a poměrně ostře rozlišuje zdravorozumovou (praktickou) znalost od reflektované (intelektuální) znalosti. Také rozvíjí epistemologickou úvahu o statutu sociologického (vědeckého) narozdíl od obyčejného (spontánního) poznání. Prosazuje, že sociální determinanty naší existence se prozrazují mnohem více ve způsobech našeho bytí a konání než v tom, jak myslíme, mluvíme a posuzujeme (hodnotíme). Sociální chování je dle P. Bourdieua přednostně a hlavně neuvědomované, je výsledkem inkorporovaného vkusu (a ne uvědomovaného výběru). S touto logikou souvisí praktické poznání, to je iluzorní, „vepsané do těla“, praktický smysl. Jeho teorie jednání je tudíž postavena proti intelektualistickému pojetí jednání, které je činem intelektuálním, reflektovaným (ať již reprezentovanému teorií racionálního jednání – R. Boudon, fenomenologickou sociologií – A. Schutz, anebo etnometodologií – H. Garfingel, kterým, ač značně rozdílným, je společné uznání intelektového vztahu mezi aktérem a jeho činem – aktér o činu uvažuje, přemýšlí, má tedy statut přemýšlejícího, vnějšího pozorovatele). Je-li pod-

² Nutno však upozornit, že v tom samém roce proběhly na Collège de France dvě přednášky na toto téma, kdy se P. Bourdieu samotný proti takovému utilitaristickému redukcionismu staví – viz Bourdieu P.: *Teorie jednání*, Praha 1998, 5. kapitola „Je možný nezištný čin?“, s. 105 an.

³ Vyjadřují interpretativistické stanovisko a kritizují Bourdieuovo strukturalistické východisko.

⁴ Uvedeny jsou: C. Dubar (sociologie profesionální identity), F. Dubet (sociologie zkušenosti), F. de Singly (sociologie partnerských párů a rodiny), L. Boltanski a L. Thévenot (sociologie režimů jednání).

le P. Bourdieua praktické jednání (včetně poznávání) ne-reflektované, vědecké poznávání (směřující k pravdě o věci) je přísně reflektované a konstruované, což oba typy ostře odlišuje. Aktér-laik má pouze reziduální reflexivní kapacitu, kterou přikládá k jednání.

Tento přístup kritizuje B. Lahire (in Corcuff) svým stanoviskem, že je naprosto evidentní, jak každodenní jednání (demonstruje je analýzou psaní soupisů, agend, telefonních pozvánek atd.) obsahuje uvažování o něm již v průběhu akce. Také L. Boltanski s L. Thévenotem se přiklání k reflektovanému obyčejnému jednání, když typizují jeho režimy – rozličné režimy jednání konvenují s určitými typy situací (jsou tak i vybírány) a liší se jak způsoby angažování se aktérů v nich, tak úrovněmi uvažovaného jednání. A. Giddens (*Constitution of Society*, 1987) brání myšlenku, že hranice mezi obyčejným a vědeckým poznáním jsou neuvěřitelně mlhavé a samotné teorie vědců a laiků jsou často propletené. Jestliže připustíme (avšak P. Bourdieu to dle svých kritiků nedělá), že aktéři do jednání určitou reflexivní kapacitu vkládají vždy a že sociologové nejsou necitliví ke každodenním poznávacím aktivitám, můžeme také připustit jisté přechnívání sociologického poznání. V této perspektivě by poznávání vytvářené v sociálních vědách mohlo mít specifické postavení, charakteristické jednak tím, že vědecká procedura umožňuje takové poznání verifikovat a podrobit diskurzu, a také tím, že se odvíjí z elementů kontinuity se znalostmi, vyprodukovanými v každodenním životě.

Na tyto tři uvedené kritické poznámky, směřující do teorie P. Bourdieua, navazuje Corcuffova úvaha inspirovaná Bourdieuovým působením na poli politického života. Je zřetelné zejména od doby tzv. „velkých stávek“ ve Francii, to je od listopadu/prosince 1995. Autor připomíná, že Bourdieuova konceptualizace praktického jednání výrazně ovlivnila francouzskou sociální kritiku, která byla od 80. let bezvýrazná, mdlá. Doslova píše, že Bourdieu vnesl do veřejné debaty „nový vítr“, když předtím (od 80. let) tato debata ustrnula na jednostrannosti neoliberalistické myšlenky. Z druhé strany Bourdieuova teorie překračuje (svým pojetím sociálního pole a habitu jako zdrojů pro praktické jednání aktérů) standardní marxistický výklad společnosti (pozn. recenzentky: ve Francii dosti častý), vykládající ji zcela z ekonomické infrastruktury. Jmenované překročení tkví v Bourdieuově konstruování vícedimenzionálního sociálního prostoru, složeného z plurality autonomních sociálních polí, každého definovaného specifickými způsoby dominance (kulturní, politické, sexistické ad.).

Corcuff hodnotí, že Bourdieuovo působení ve veřejném životě není jednoznačné. Na jedné straně zahrnuje sestup z poněkud povýšenecké univerzitní pozice mezi ostatní veřejné, rozličné sociální aktéry. Na straně druhé se však Bourdieu (svým ostrým rozlišením mezi vědkou, vědoucí a obyčejnou, zdravorozumovou znalostí)

sám neubrání poněkud elitářskému postavení. Autor se domnívá, že v poli politického života by se „univerzitní aktéři“ měli postavit na roveň s dalšími, ať již aktéry třeba z politických stran, odborů, anebo z řad militantních zastánců pravice atp.

Bezpochyby však Bourdieuovo dílo a zejména působení z posledních let poukazuje k důležitosti kritických proudů s původem v sociálních vědách. Corcuff soudí, že tyto proudy přispívají k demokratickému životu a jeho menší formalizaci. V takovém prostředí mohou rozkvétat rozpory a konflikty, avšak ty k demokratickému prostředí patří. Sociální vědy (resp. aktéři s takovým původem) mohou tvořit v poli politického života avantgardu. Avšak, budou-li to sociologové, prospělo by, aby byli skromnější a více si vědomí křehkosti vlastního (vědeckého) poznání. Aby dokázali zažít tlaky mezi světy, ke kterým musí přináležet každý angažovaný sociolog – svět vědecký a svět politický (jako dvě velmi rozdílná sociální pole). Aby neprováděli „intelektuální cvičení quasi-exkluzivního rozměru života“ (toho jejich narozdíl od toho těch druhých). Bourdieuova teorie takovou možnost nabízí – možnost obrany proti intelektualismu, ač ji sám Bourdieu svým praktickým působením ve veřejném životě dost nevyužil. Proto Corcuff symbolicky shrnuje způsob bourdieuovského myšlení – „s Bourdieuem proti Bourdieuovi“.

Poslední ze série článků se věnuje speciálnímu zájmu P. Bourdieua o sociologii umění. Autorkou je Nathalie Heinich (Dossier, č. 105, s. 34–36), která článek nazvala „Sociologie umění: s a bez Bourdieua“. Tématem je aplikace již představené Bourdieuovy konceptualizace lidského sociálního života (vyjadřovaného v sociálních vztazích a jednání) na pole kulturní a umělecké, resp. v tzv. kulturních a uměleckých praktikách. Velmi zjednodušeně řečeno, tuto aplikaci lze (spolu s Bourdieuem) provést způsobem naplnění a vykreslení „sociální mapy“ (jako vertikálně a horizontálně orientovaného sociálního prostoru) oblíbených kulturních a uměleckých činností jednotlivými vrstvami a frakcemi vrstev sociální struktury moderních společností. Nutno dodat, že Bourdieu se svými spolupracovníky na toto téma uspořádal řadu výzkumů, a to nejen ve Francii. Autorka statě tuto aplikaci přibližuje, uvažuje o ní a poukazuje i na její překážky a limity.

Celá série článků není, jak je z této recenze patrné, jen kritickým přiblížením Bourdieuova díla. Každý ze tří představených článků přináší také úvahu o stavu současné francouzské sociologie. Jestliže k tomu Bourdieuovo dílo vyzývá a takové úvahy inspiruje, nemusíme pochybovat o jeho významném postavení ve francouzské sociologii. Našli bychom však řadu odborných publikací nejen francouzských, ale i dalších sociologů, které by nás stejně přesvědčily o Bourdieuově významném postavení v celém sociologickém světě.

Contact address:

Doc. Mgr. Helena Hudečková, CSc., Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6-Suchbát, Česká republika, tel. +420 224 382 310, e-mail: kucerova@pef.czu.cz
